

QĀBŪS-NĀMA'NİN YENİ NÜSHASI HAKKINDA *

M. MİNOVİ

Kaykāvus b. İskandar b. Qabūs b. Waşmgîr'in *Pand-nāma* veya *Andarznāma*'sinin bir nüshası 1953 senesinde Amerika'ya gitti. O zamana kadar İran'da bulunan bu nüsha iki müsavi kısma bölünmüş, iki Amerika müessesesinin kıymetli eşyaları arasına girerek, onlar için iftihar vesilesi teşkil etmiştir. Bunların biri Kevorkiyan müessesesi, diğeri Cincinnati müzesi'dir. Birleşik Amerika Devletleri'nin genç âlimlerinden R. N. Fray, bu nüsha hakkında bir konferans vermiş ve beş makale neşretmiştir¹.

Bahis mevzuu olan kitap *Qabūs-nāma* adı ile tanınmış olup, bugüne kadar en az on defa metni ve bir defa hülâsası basılmış ve Türkçe, Fransızca, Almanca, Rusça ve İngilizceye tercüme edilerek, neşredilmiştir². Bu nüshadan önce, metnin bizce mâlûm olan en eski nüshaları Prof. S. Nafîsî ile Prof. R. Levy'nin bas-

¹ Fray'ın *Kāpūs-nāma* hakkında beş makalesi şu yerlerde neşredilmiştir: 1) *Serta Cantabrigiensis*, 1954, s. 7-21; 2) *Orientalia Suecana*, III/2-4, Uppsala, 1954, s. 65-74; 3) *Donum Natalicium H. S. Nyberg oblatum*, s. 67-74; 4) *Central Asiatic Journal*, 1/2 1955, s. 137-143; 5) *The Ms. of the Andarznāma in New Persian (Journal of the Oriental Society, Vol. 75, nr. 1, 1955, s. 24-30)*. Konferans işi, Cambridge'de toplanan XXXIII. Milletlerarası Müsteşarlar Kongresi'nde verilmiş olup, metni *Serta Cant'*da neşredilen makedir.

² Tahran Üniversitesi profesörlerinden Sa'îd Nafîsî 1312 h. s.'de *Qabūs-nāma* metnini, tam, sonra da hülâsa olarak neşretmiştir. Eserin mukaddimesinde, taş ve hurufat başması hâlinde yedi basmanın listesi vardır ki, bu liste biraz noksandır. Bundan sonra Ruben Levy'nin Londra'da 1951'de neşrettiği basma gelir. Aynı zat eseri İngilizceye çevirip, bastırmıştır. Bu makale basılırken Dr. Amin Abdolmaccid Badawî'nin basması çıktı (Tahran, 1335). Aynı müellif *Baht dar bāra-i Qābus-nāma* (Tahran, 1335). adlı bir de tedkik neşretmiş ise de, burada bahis konusu olan yazmanın mevzu olup olmadığı meselesine temas edilmemiştir. Eser birkaç defa da Türkçeye tercüme edilmiş olup, iki-üç defa basılmıştır. *Kāwa* mecmuasında yazıldığına göre, B. Dorn, bir Türkçe tercümesinin bir parçasını bastırmıştır.

* Müellifin farsça müsveddesinden Türkçeye çeviren A. Ateş. Metin, müellifin müsaadesi ile, esasa taallük etmeyen tadilat ile çevrilmiştir.

malarına esas aldıkları nüshalar idi. Bütün bu yazma ve basma nüshalarda müellifin adı Kaykāvus b. İskandar b. Qabus şeklinde kaydedilmiştir; ancak 1953 yılında Amerika'ya giden nüshada, bu isim *Kitab-i Kāpūs* ve mukaddimede (aynen) کایوس بن قابوس şeklinde kaydedilmiştir. R. N. Fray'ın kanaatine göre, kitap için kullanılan *Qāpūs-nama* bu nüshadan ileri gelmiştir, çünkü yalnız burada müellif adı olarak, Kāpūs adı vardır. Bu nüshanın tarihi, snundaki istinsah kaydına göre, 483 h.'dir. Nüshada 109 minyatür vardır ki, bunlar temamiyle yeni, evveliyatı olmayan ve orijinal bir tarz ve üslûptadır. Tanınmış Alman âlimlerinden Prof. E. Kühnel Bôye-oğulları zamanındaki güzel sanatlara dâir makalesinde (*Z D M G*, CVI, sayı 1, 1956, s. 78-91, 14 levha ile), bu nüshanın mevsuk olduğunu muhakkak kabûl etmiş, resimli bir yaprağını gravür halinde neşrederek, bunu İran resim sanatının kıymetli bir örneği olarak göstermiştir.

Böyle bir nüsha, üzerinde görülen tarih doğru olmak şartı ile, eşine az rastlanır ve asırlar boyunca nâdir görülür bir nüsha olduğundan, R. N. Fray, bunun hakkında araştırmalar yapmağı ve her türlü bilgileri çıkarmağı kendisi için en mühim iş edinmiş, nüshanın mevsuk olduğunu isbat etmeğe ve onu dünyanın her tarafında tanıtmaya çalışmıştır.

Fray'ın *Serta Cantabrigiensia*'da neşredilmiş olan makalesi üzerine *Farhang-i İrân-zamîn* mecmuasında (II, 272 — 280) İrac Afşar tarafından bir yazı yazılmıştır; S. Nafisi aynı mecmuada (III, 287-288) bu *Kāpūs-nama* nüshasına işaret etmiş ve bunun mevsuk olduğu kanaatini izhar eylemiştir¹.

¹ Fakat bu zatlar başka bir nüsha hakkında meşhur sözü hemen kabûl etmeyip, onu açıkça reddetmişlerdir. Bu son hususta tamamiyle haklıdır. Maksadım Fatih Kütüphanesinde 3886 numarada mahfuz bulunan Abū Rayhān al-Birūnî'nin *Tahdid nihāyāt al-amakin*'inin meşhur nüshasıdır. Nüshanın sonunda şu kayıt vardır: وَذُغِتْ مِنْهُ بِفَرَاةٍ لِسَبْعِ بَقِيَّةٍ مِنْ رَجَبِ سَنَةِ سِتِّ عَشْرٍ وَارْبَعِمِائَةٍ . Bu kaydı görenler, bu arada Prof. H. Ritter, F. Krenkow, nüshanın baştan sona kadar bizzat al-Birūnî'nin yazısı olduğunu zannetmişlerdir. Bu doğru değildir. Bu hâtimenin müellifin hâtimesi olması muhtemeldir, belki nüshanın yazılış tarihi h. V. asrın içinde olabilir. Fakat bu nüshanın Birūnî'nin el yazısı olmadığı muhakkaktır. Nüshanın yazısı çok güzel ve üstadca olup, işi müstensihlik olan bir kimsenin yazıdır. Muḥammad b. Mas'ūd b. Muḥammad b. az-Zaki el-Gaznawî'nin *Kitab*

Burada söylemek yerinde olacaktır ki, R. N. Fray ve Prof. E. Kühnel ile bu nüshayı 1953'te satın alan o iki Amerika müessesesinin bu nüshaya aldanmış olmaları şaşılacak bir şey değildir. Çünkü aldatanlar, bu nüshayı meydana getirmek için, çok meharet sarfetmişlerdir. Ben kendim 1950 yılında, Paris'te, bu kitaptan iki yaprağı, onu Avrupa'da satmak üzere getirmiş olan rahmetli 'Abbas İqbāl Āṣṭiyānī'nin yanında görmüştüm. Kendisi «Nüsha dostlarımdan birine âittir, beş bin İngiliz lirası istiyor» diyordu. Ben o iki yaprağı on dakika kadar gördüm ve araştırma fırsatı bulamadığımdan, mevsuk olmasından şüphe etmedim. Birkaç hafta sonra, Prof. R. Levy Londra'daki Iran Society'de *Qābūs-name* hakkında bir konferans verdi. Onun konuşmasından sonra ben 483 tarihli bir *Qābūs-name* nüshasının bulunduğunu ve R. Levy'nin bunu neşrine esas almasının yerinde olacağını, herkesin huzurunda, söyledim. Bir kaç ay sonra İran'a gidince, maârif vekâletine bu nüshayı, İran'dan harice çıkmaması için, sahiplerinden satın almasını teklif ettim. O zamanki maârif vekili Dr. Şamsaddin Caza'iri, bu gaye ile devletten 50.000 tūmān (aş. yk. 50.000 T. L.) tahsisat almağı kabûl etti. Fakat nüshayı bulmak imkânsızdı; sahipleri onu öyle saklıyorlardı ki, kimse bu nüsha hakkında kim ile konuşacağını bilmiyordu. Hatta rahmetli İqbāl Āṣṭiyānī'de o dostunun adını meydana çıkarmıyordu. Bugün Prof. R. Levy'nin neşrine bu nüshayı esas almadığı için seviniyorum; İran devletinin bunu satın almak için 50.000 tuman sarfetmediğinden de bahtiyarım.

R. N. Fray, Tahran'da bir de *Dîwān-i Mu'izzî* satın almıştı. Bir müddet sonra, Tahran Millî Kütüphanesine yazdığı mektupta, kimyevî tahlil neticesinde, bu nüshada Purusya mavisi boyasının kullanılmış olduğunu anlaşıldığını, bu boya XIX. asır ortalarına kadar İran'a gelmemiş olduğundan, nüshanın yeni ve sahte olduğunu, bunun harice çıkmasına müsâade etmiş olan Millî Kütüphanenin zımnen eskilik ve mevsukiyetini tasdik ettiğini yazıyordu. Millî Kütüphanenin bu itiraza cevabı şu oldu: «Biliyorsunuz ki,

aş şaydana'sından anlaşıldığı gibi, Birünî'nin yazısı *muqarmatî* («kargacık, burgacık») idi ve umûmiyetle âlimlerin yazıları güzel değildir. Üstelik mevcut hâtimenin altında, bir başka hâtime, ihtimal müstensih'in adı ve istinsah tarihi daha vardı ki, bu kısım kesilmiş ve yerine beyaz bir kâğıt yapıştırılmıştır.

Diwan-i Mu'izzi nüshasının eski ve mevsuk olduğunu kabûl etseydik, harice çıkarılmasına müsâade etmezdik. Siz bunu mevsuk veya sahte olduğunu da sormadınız, yalnız harice çıkarmak için müsâade istediniz, biz de bu müsâadeyi verdik. .».

Kāpūs-nāma meselesine dönelim.

Birinci derecede şarkiyat âlimlerinden sayılan muhterem dostlarımdan biri ile bu sene İtalya'da görüştüm. O zamana kadar hakkında iki makale yazılmış olan yeni *Kāpūs-nāma* nüshasından söz açıldı. Bu muhterem dostumun nüshanın uydurma olduğu hakkındaki ısrarını duyunca, «âlimler böyle uydurmalara aldanmıyorlarsa, ne ziyarı var» demiştim. Son günlerde o dostumdan bir mektup aldım. Bunda inandırıcı ve kat'î deliller ile, iddiasını isbat ediyordu. Beni bu nüshanın 1942 (h. şemsî 1321) yılından evvel mevcut olmadığına ikna etti. Bu nevi sahtekârlıkların zararlı olmadığı hakkındaki kanaatım yanlış idi, zira hem dil ve edebiyat bakımından bozuk ve uydurma bir takım kelimelerin yayılması zararlıdır, hem de sanat tarihi bakımından ziyarı vardır; çünkü E. Kühnel gibi kimseleri bile şaşırtmıştır. Bundan dolayıdır ki, ben evvelce bu nüshanın mevsuk olduğunu söylemek suretiyle yapmış olduğum hatayı düzeltmek için, o muhterem dostun mektubunu bu makaleye esas yaparak, kendi mesuliyetim altında şunları bildirmeğe mecburum; *Qābūs-nāma'nin yeni nüshasından neşredilmiş olan ve gördüğümüz örnekler sahtedir. Görmemiş olduğumuz kısımları hakkında şüphe ve tereddüdüm vardır, kat'î bir şey söyleyemem. İmkân olur da, kâğıt, mürekkep ve boyaları tetkik edilirse, bilhassa kimyevî bir tahlilden geçirilirse, daha kat'î bir kanaat beyan edebilir.*

Edebiyat ve sanat tarihi araştırmalarına hizmet etmek maksadı ile şu hususları da bildirmek yerinde olacaktır:

İsfahan'da veya Tahran civarında bir kasabada, belki her iki yerde birden, belki daha başka yerlerde, eski eserler imal etmek için bir veya birkaç imâlathane kurulmuştur. Vicdansız ve sahtekâr bir işçi gurubu mütemadiyen bu işle meşgul olmaktadır. Arada sırada meydana getirdikleri bir eser İran'ın haricine gider veya bizzat İran'da meydana çıkar. R. N. Fray'ın satın alıp, Amerika'ya götürdüğü *Diwan-i Mu'izzî*, İran Millî Kütüphanesi

müdürü Dr. Bayani'nin hakkında bir makale yazıp, mevsuk ve doğru gibi gösterdiği «Anvarî'nin kendi el yazısı ile *Dîwan-i Qatrâ*», metnini Husayn 'Alî Maḥfûz'un bastıracağı aş-Şahib İbn 'Abbād'a izafe edilen *al-Hidaya wa 'd-alāla* adlı kitap ve nihayet *Kāpus-nama* (hiç olmazsa gördüğümüz kısmı) bunlardandır. Mr. Chester Beatty'nin kütüphanesinde bulunan 658 tarihli *Ruba'iyât-i Xayyam* nüshası hakkında, aslını görmemiş olduğumdan, kat'î bir şey söyleyemem. Fakat bunun sahte bir nüsha olup olmadığı hususunda şüphe ve tereddüdüm vardır. Çünkü Prof. Arberry basmasında bu nüshanın yazısından verilen örnek, nüshası Tahran'da neşredilmiş olan İbn Sîna'nın *Risala-i mi'râciya*'sının ilk sahifesinin yazısına benzemektedir; bu sahife de nâşirlerinin bizzat itiraf ettikleri üzere, son zamanlarda, metni tamamlamak için yazılmıştır. O metnin geri kalan kısımları ise, hakikaten İmam Faxraddin-i Râzi'nin yazısı olup olmadığı hususunda da şimdi tam bir itminanım yoktur. Aldanmış olmam da muhtemeldir.

Abu Naşr al-Farâbî'nin *Ara ahl al-madinat al-fadila*'sının bizzat kendi el yazısı ile bir nüshası meydana çıktığı haberi Cambridge'de toplanan Milletlerarası Müsteşrikler Kongresinde (1954) şâyi olmuştu. Fotoğraflar da gösterildi ve nüsha galiba 10.000 İngiliz lirasına satılmak istendi. Bu işin neye vardığı malûm olmadı. Ben o nüsha hakkında bu haberden başka birşey bilmediğimden, doğruluk ve mevsukiyetinin kabûl veya reddi hususunda bir şey söyleyemem. Fakat mesele iyice aydınlanıncaya kadar, esas itibariyle, şüphe ediyorum.

Yazı ve kitap uydurma sanatının İslâm memleketlerinde uzun bir mâzısı vardır. İbn Xaldûn'un *al-Muqaddima*'sinde naklettiğine göre, halife al-Muqtadir zamanında (h. IV. asrın başları) Bağdad'da Danyâî diye tanınan bir kitapçı vardı. Bu kitapçı kâğıtları eski bir hale sokar ve, eski gibi görünen bir yazı ile, üzerlerine bazı şeyler yazardı. Bahis mevzuu olan *Qabûs-nāma*'de hikâye edildiğine göre, aş Şahib İbn 'Abbād zamanında, onun divanında, vazuları taklit eden fazıl bir kâtip vardı. Tesadüfen Sâhib hastalandı ve yatağa düştü. Herkes onu ziyarete gidiyordu. Bu fazıl kâtip de geldi; hal, hatır sorarken, Sâhib'e — «Ne yemek yiyorsunuz» dedi. Sâhib — «Senin yaptığından (yani *mu-zawwari* — yazı taklidi ve bir yemek adı)» cevabını verdi. Kâ-

tip, Şāhib'in işin farkına vardığını anladı ve bu işi bir daha yapmağa tövbe etti. *Tarîx Boğdâd* müellifi Xatîb Bağdadî (Yāqūt, *Mu'cam al-udobâ*, I, 247 v. d.), al Qā'im bi-Amrillah devrinde, Peygamber ile Hayber Yahudileri arasındaki *ahid nâme*'nin sahte ve uydurma olduğunu isbat etmişti. Geçen asırda Mısır'da, Peygamber'in Mısır hâkimi Muqawqis'e göndermiş olduğu mektubun bir nüshası bulundu ki, şüphesiz sahtedir. Rahmetli Mîrza Muḥammad Xan Qazvîni İsfahan'da bulunmuş olan bir *ahid-nâme*'nin sahte olduğunu *İrân-şahr* mecmuasında isbat etmiştir (Bu makale *Bist maqala*'da da neşredilmiştir). Bizzat Qazvîni *Çahar maqala* haşiyelerinde (*G M S*, s. 172) bir kimsenin son derecede öğünerek, «Rahmetli babamızın hususî bir hüneri vardı. Eski müelliflerin yazma eserlerinden bir nüshanın baştan, ortadan veya sondan birkaç yaprağı düşmüş olsa, onu rahmetli babamıza verirlerdi, o da bir iki gece içinde o düşmüş olan varakları, kitabın geri kalan kısımları tarzında imal ederek, kitaba eklerdi. Bu, kitabın diğer bâb ve fasıllarına o kadar benzerdi ki, âlimlerden hiç kimse, bu varakların asıl kitaptan mı, yahut sonradan mı eklenmiş olduğunu anlayamazdı» dediğini nakletmiştir. Rahmetli Qazvîni'nin ilk olarak oğlunun ağzından naklen böyle bir vassıfını verdiği bu şahıs hads ve tahmin ile belki tayin etmek mümkündür. Xwaca Naşiraddin Tûşi'nin *Risāla-i Mu'îniya*'si ile bunun güç yerlerinin şerhinin bir nüshası Aqay Hâcc Hüsayn Āqāy Malik'in kütüphanesinde (Kitab-xāna-i Milî Malik) mevcuttur ve Tahran Üniversitesi her ikisini bu sene faksimile suretiyle neşretmiştir. İkinci risalenin sonunda şu ibâre okunmaktadır: «خطوط كوفي این رساله عملیات مرحوم صدر الافاضل است وازین كونه عملیات در كتب ازان مرحوم بسیار، وانا الاقل حسین بن محمد كاظم ملك التجار سنی عنه، از مجدالدین پسرش خریداری شد. Bu ibârede zikredilen Macdaddîn henüz hayattadır, ve türlü yazıları yazmaktadır; hatta yazı sanatı hakkında türlü örnekler ile, taşbasması bir risale neşretmiştir. Tahran civarında bir köyde oturuyor ve oğulları, Naşîrî soy adı ile, «eski» yazma kitaplar, «eski» eşya satarlar ve bâzı kimseler bunlar sayesinde geçinmektedirler.

Eski gibi görünen yazıları ihtiva eden kitapları ben Tahran'da müteaddit defalar görmüşümdür. Uydurma ve sahte kitap hazırlayan bâzı kimseleri şahsen tanıyorum. Bunların bâzılarının

dan sakınmasını R. N. Fray'a söylemiştim. Hatta bir aralık Chester Beatty kütüphanesi memuru aziz dostum Wilkinson bu şahıslardan birinin, satmak üzere o kütüphaneye teklif ettiği bir kaç nüsha hakkında araştırma yapmamı bana yazmıştı. Ben Ch. Beatty gibi cömert ve yüksek ruhlu bir kimsenin sahte bir şey satın almasını istemediğimden ve bu hususta ona açık bir şey yazamadığımdan aziz dostumun mektubuna asla cevap vermedim. Bu makalede zikredilen nüshalardan bazısını bugünkü Avrupalı ve Amerikalı sahiplerine satmış olan yine bu şahıslardan biri idi.

Bu uzun mukaddimeyi son elli altmış senede İran'da kitaplar üzerinde yapılan sahtekârlık ve uydurmacılık hakkında okuyucunun zihnini hazırlamak için yazdım. İstanbul şehri de bu belâdan masun kalmamıştır. Fakat İstanbul'da daha ziyade eski kitaplarda bulunan minyatürler ve sahifelerin üzerine yazılan eski yazılar rağbette idi. Bunun bir örneği şimdi British Muzeum'da bulunan ve 664 h. tarihli olan bir *Diwân i Xaqânî* nüshasının ortasında, nakıslı ve tezhipli «Xatima» dir. Bu nüsha evvelce Fa had Mirza Mu'tamadadawla'nin malı idi. O zaman üzerinde bu tezhipli hâtime ile 591 tarihi yoktu. Fakat İstanbul yolu ile Londra'ya geldiği zaman, bu ilâve üzerinde bulunuyordu. Bir başka misâli de Gazan Han'ı taht üzerinde oturmuş bir halde gösteren ve iki sahife kaplayan bir minyatürdür ki, Ch. Beatty Kütüphanesinde on İran şâirinin divanından meydana getirilmiş olan mecmuanın bir nüshasında bulunmaktadır. Ben İstanbul'da bu gibi sahtekârlıkları ve uydurmacılığı yapan bir şahsı da şahsan tanıyorum ve onun itiraflarını kendi kulak'arımla işittim.

Yine *Kāpus nama* nüshasına dönelim. Biraz evvel zikrettiğim kıymetli dostum bu hususta bana şunları yazıyor:

«Roma'da seninle R. N. Fray'ın bahsettiği *Kāpus nama* nüshası hakkında görüşmek istedim. Fakat sen o nüshanın doğru ve mevsuk olduğuna o kadar inanmış ve kanaatında o kadar musir idin ki, ben ister istemez sustum. Örneklerini görür görmez bunun sahte olduğunu anlamıştım. Fakat Amerika veya Avrupada böyle bir meseleden bahsetmek, bir kimsenin malik olduğu bir eşyanın kıymetini düşürmesi itibarıyla, tehlikeli bir iştir. Sahibinin insanı dâva et nesi ve onu mahkemeye çekmesi

mümkündür; sahip olduğu büyük servet sayesinde fakir ve kudretsiz âlimi zahmet ve masraflara sokar. O âlim, sonunda iddiasını isbata muvaffak olduğu farzolunsa bile, yine de perişan bir hale düşmüş olacaktır. Benim kendimi sıkıntıya sokmam için bir sebep yoktu.

«Fakat bu günlerde bir münasebet düşüp R. N. Fray'ın bu husustaki *Serta Cantabrigiensia*'da yayınladığı makalesine bir göz atınca bütün eski şüphelerim yenilendi; yavaş yavaş bir kat'iyet halini aldı. Şimdi yalnız bu nüshanın uydurma olduğu kanaatinde dedeğim, belki 1942 yılından sonra uydurulup, yazıldığına kat'i surette eminim.

«Bana her şeyden çok vicdan azabı veren şey şudur ki, bu nüshayı sahte olarak meydana getirenler, bu işi o kadar mükemmel bir şekilde başarmışlardır ki, seni bile aldatmışlardır. Böyle olunca, bundan sonra neler olacağından hiç şüphe kalır mı? Tabii olarak, bu imalâthaneden daha mühim ve daha güzel nüshalar çıkacaktır. 'Ali Daylam ve Bu Dulaf'in yazıları ile, hatta bizzat Firdawsî'nin el yazısı ile resimli bir *Şāh-nāma* nüshası, yahut da Faxr al-Mulk'ün veya Mu'ayyad al-Mulk'ün, yahut da Muḥammad-i Nāsîx'in el yazısı ile Nizām al-Mulk'ün *Siyāsat-nāma*'sinin bir nüshasını ele geçirmek neden mümkün olmasın? Sana söylediğim «farsça araştırmalarının geleceğine bakıyorum» sözünün mânası budur.

«Sahte olan el yazması nüshalar ve her türlü sanat eserleri pek çoktur, bunlardan bir çokları son derecede mükemeldir ve uzun müddet hakikî sayılmıştır. Fakat sırf hakikî sayılmak bâki olmağı temin etmez.

«Eski el yazısı kitaplar uydurmak ve sahte nüshalar meydana getirmek için birkaç kişinin, birbirleri ile ortak olarak, gayretlerinin son hadlerini sarfedip, göreni aldatmaları lâzımdır. Çünkü bu iş çok fazla menfaat temin ederse de, ancak herkese kabûl ettirebildikleri takdirde menfaat verebilir. İş arkadaşları 4 kişiden az olmamalıdır. Biri kitap okuyan ve kitaplar ile edebiyat ve dil hakkında bilgisi olan bir kimse. Bu şahıs aynı zamanda sahtekâr ve vicdansız olduğu gibi, âlim ve araştırmacıları kıskanan ve onlara karşı kin besleyen bir kimsedir. Sahte bir

kitap meydana getirdikten sonra, bir köşede oturup, kitabın istilahları, husûsî tâbirleri, dil ve tarih bakımından verdiği bilgiler hakkında birbirleri ile münakaşa eden kimselere bıyık altından gülerler. İkincisi hattat ve yazı taklidsi; üçüncüsü işini iyi bilen ve güzel bir üslûp yaratabilecek kabiliyette olan ressam ve minyatürcüdür. Emin ol, iyi bir sanat mektebinde, yeni usûl ve kaidelerle ders görerek yetişmiş ve çalışmış her sanatkâr bu güzel üslûbu temin edebilir. Âlimlerin sanat tarihinde tarz ve üslûbu şahsa münhasır görmeleri boş yere değildir. Dördüncüsü imalathanede çalışanlar için gerekli vasıtaları hazırlayıp, işlerinin neticesini satışa arzeden dürüst olmayan ve işinin kurdu olan bir tüccar, satıcı.

Sırf şimdiye kadar böyle bir ortaklığın mevcut olmadığına bakarak, istidlal yapmamalıdır. Yüksek dereceden meharetli sahte eserler meydana getirmek şimdiki batı medeniyetinin meşhur sanatlarından biridir. — Bu yüksek sanatın, diğer sanatlar gibi, İran ülkesine nimetlerini saçması zamanı gelmemiş midir? Hiç olmazsa Avrupa'da güzel sanatlar mekteplerinin her birinde kitapçılık (yani kitap yazmak, tezhip ve cild) için türlü tarih devirlerinde mütedavil olan usûllerin hepsini, bütün üslûp ve kaidelerini, en umûmî esaslarından, en küçük inceliklerine kadar, öğrenmek kabildir. Dünya resim galerileri Rambrandt ve Van Dick'in sahte eserleri ile dolu değil midir? Meharetli bir sahtekâr ve uydurucu için bir *Kāpūs-nama* meydana getirmek bir çocuk işi kadar kolaydır. İran'da henüz eski tarzda kâğıt, mürekkep ve boya yapmak kolaydır. Prusya mavisini kullanan sanatkârın yanlışını bundan sonra kimse tekrar etmeyecektir. Daha yeni meydana getirilen her nüsha kemal derecesine daha yakın ve eski olmak vasfını daha çok haiz olacaktır. Her halde *Kāpūs-nama* nüshasını henüz kimse kimyevî bir tahlil ve tetkike tâbi tutmamıştır.

Acaba İranlıların, mutahassısları aşil ile benzerlerinin tanıyanları aldatacak ve ancak ilmî ve fennî ince usûller ile sahte olduğu anlaşılabilir, tatmin edici sahte ve uydurma bir nüsha meydana getirmeyeceklerine ve getiremeyeceklerine cidden inanıyor musun? Eğer yapamazlar dersin, muhakkak kendi vatandaşlarının zekâ, meharet ve ustalıklarının derecesini sebepsiz olarak

alçaltmış olursun; yapmıyacıklar dersin, yine sebepsiz olarak, onları dürüstlük, dindarlık ve vicdan sahibi olmakta dünyanın başka milletlerinden üstün zantetmiş olursun. İran'da bir güzel sanatlar ve eski sanatlar mektebi var mıdır, yok mudur, bilmiyorum. Orada yoksa bile, her halde dünyanın bu gibi mekteplerinin kapıları uzun yıllardan beri yahudî, hıristiyan, gebr ve müslümanlara açık bulunmaktadır; buralarda, güçlük çıkarmadan ve yabancı veya yerli diye bir taksim yapılmadan, bu işlerin bütün incelikleri öğretilmektedir. Eski gibi görünen kâğıtlar, evvelce kâğıt imâlinde kullanılan maddeler ile, yeniden imal edilebilir... »

O muhterem dostumun sözlerini burada keserek, okuyucunun zihnini hazırlamak ve ileride gösterilecek olan dil, gramer ve edebiyat bakımından delillerin anlaşılmasına yardım etmek için, bir kaç kelime bir giriş kısmı yazmam lâzımdır.

İstanbul'da, Fatih Kütüphanesinde, 5297 numaralı mecmuada (var. 15 a —94 b), 1950 yılında görmüş olduğum ve henüz ilim âlemince tanınmamış olduğumu sandığım¹ bir *Qabūs-nāma* nüshası vardır. Bu nüsha bu eserin mevcut nüshalarının en eskisidir. Yeni bir *Qābus-nāma* neşri için bu nüsha esas alınır, yapılacak neşir eski bütün neşirlerden daha iyi ve müellifin yazdığına daha yakın olacaktır. *Qābus-nāma* nüshanın mâhiyetini hakkiyle anlamak için, bu nüshadan bâzı parçaları aşağıya nakletmemiz ve karşısına da *Kapūs-nāma*'nin müvazi cümlelerini koymamız lâzımdır.

Fatih 5297 nüshası

var. 15a : كتاب بنديامة امير كبير
ملك جيلان سلطان امراء الخوراسان
المالم الفاضل الحكيم شمس المالم²
كيكافوس بن اسكندر ابن الامير الفاضل
عمر المالم² قابوس بن وشمكير
مولى امير المؤمنين رحهما الله تعالى

Kapūs-nāma

كتاب الاصفهيد الاجل الكبير الاعظم
المؤيد عنصر المالم كابوس ادم الله
ملكه.

¹ Paul Horn, *ZDMG*'de çıkan bir yazısında bu nüshanın numarasını kaydetmiştir.

² Lâkaplar yanlış yazılmıştır: Şams al-Ma'ālī Qabūs'un ve 'Uşur al-Ma'ālī Kaykawus'un lâkabi idi.

Fatih 5297 nüshası

var. 15b : چنن کویذ جمع کئنده این
کتاب بتدها الامیر عنصه المالی کیکاوس
ابن اسکندر بن قابوس بن وشمگیر...

من بیر شدم و پیری و خور بر من
غلبه کرد و منشور عزل خویش را
از موی سید بروی خویش کتابی بونی
که آن کتابت را دست هیچکس فرا
ستردن نتواندی و پس ای پسر چون
من نام خویش اندر دایره گذشتگان
باقم روی چنان دیدم ...

درنگهوش روزگار و سازش کار و بیش
هرک جستن از نیک نامی باذکم و ترا
ازان بهره کم ... تا ... فزونی یابی
و نیک نامی در دوجهان ؛ ... آگر تو از
کفتار من بهره نیکی نجوئی جویندگان
دیگر باشند که شنودن و کار بستن نیکی
غنیمت دارند و اگر چه سرتت روزگار
بر آنست که هیچ پسر بد پدر خویش را
کار بند نباشند ؛ چه آتش دردل جوانان
است از روی غفلت پنداشت خویش
ایشان را بران نهد که ...

و بدان ای پسر که سرتت مردم چنان
آمده که تکاپوی کنند تا از دنیا آنچه نصیب
آمده باشد بگرامی تر کس خویش بماند...

و پرهیز کنی از ناشایست ...

Kāpus-nāna

فراهم آورنده این کتاب الاصفهید
الاجل الکبیر الاعظم عنصر المالی
کاپوس بن قابوس ادام ملکه (کذا)
ایدون فرماید ...

من بیر شدم و پیری و خور بر من
غلبه کرد و منشور عزل خویش را
از موی سید بروی خویش کتابی بونی
که آن کتابت را دست هیچکس فرا
ستردن نتواندی و پس ای پسر چون
من نام خویش اندر دایره گذشتگان
بوانی مصلحت ایدون دیدم ...

درنگهوش روزگار و سازش کار و نیوک
نامی ترا یاد همی کنم و ترا ازان بهره مند
کنمی ... تا ... فزونی یابی و نیوک
نامی دوجهان را ... آگر تو از کفتار
من بهره ی نیوک نجوئی باشد که پنددگان
دیگر بشنودن و کار بستن غنیمت دارند
و اگر چه سرنوشت روزگار بران آمدی
که هیچ فرزند اندرز پدر خویش را
کار ننددی که آتشی اندر نهاد و باطن
جوانانست که از روی غفلت پنداشت
خویش ایشان را بران دزدی که ...

اکنون بدان ای پسر که سرتت مردم
چنان آمدی ... نصیب اوی آمده باشد
بگرامی ترین خویش ...

وز ناشایست بهره ز کنی ...

Fatih 5297 nüshası

جدت ملك شمس المعالی قابوس بن وشمگیر
 بوذ که نیبه آغش وهاذان بوذ، و آغش
 وهاذان ملك کلان بوذ بروزگار کیخسرو
 و ابوالمؤید بلخی ذکر او در شهنامه آورده
 است ...

وجده تو ماذرم دختر ملك زاده المرزبان
 این رسم بن شروین بود ... سیزدهم
 پذیرش کابوس بن قباذ بود براذر ملك
 انوشروان عادل ...

var. 22a : چون لحنی راه رفته بوذ
 باب برکنار روذ سورخهء آب خورده
 بوذ تا بسوراخی برسید آب خورده
 بروزگار ...

var. 54a : واین روز که بروم در ماند
 هیچ حيله ندانست بدوکان آهنگران رفت
 وگفت من این صناعت دائم وی را
 بمزدور گرفتند ...

هیچ محتشم فرزند خویش را از صناعت
 آموختن عیب مداردید ...

var. 63a : مدعی گفت ای قاضی رسم
 که آن درخت بقرمان من نیاید قاضی گفت
 این مهر من بپر ودرخت را کوی که این
 مهر قاضی است ... مرد مهر بسند و برب ...

Kapus-nama

جدت شمس المعالی نابه ارغش فرهاذان
 است و ارغش فرهاذان پادشاه کیلان
 بوذی بروزگار کیخسرو و ابوالمؤید بلخی
 شاعر خود کار اوی و شرح اوی اندر
 شاهنامهی خویش گفته است ...

وجدهی تو ماذرم ملك زاده مرزبان بن
 رسم بن شروین دخت بوذی ... سیزدهم
 پذیرش کابوس بن قباذ بود براذر
 انوشروان ملك ...

چون وی را آب همی برد برکنار دجله
 سوراکها بود ...

ویس روزی که بروم اندر مانده بوذ
 باهنگران روم کفتی که من این صناعت
 بدانی اوی را بمزدوری بگرفتندی

هیچ محتشم فرزند خویش را از صناعت
 آموختن ننگ نداردی ...

... من نایبی قاضی گفت این مهر من
 بپر ودرخت را بکوی که این مهر ازان
 قاضی است ... مرد مهر قضی بستاندی
 و رفتی ...

Fatih 5297 nüshası

Var. 54b: اکنون بدان ای پسر که
هر چه عادت من بود جمله بکتابی کردم از
بهر تو و از هر علمی و هر بشه‌ای که
من دانستم از هر دری فصلی یاد کردم
اند چهل و چهار¹ باب این کتاب ...
ومن شصت سه سال بدين سيرت بوزم
و بدين سان بپايان بردم و اين كتاب را
آغاز اندر سته خمس و سبعين و اربعماية
کردم اگر بعد ازین ایزد تعالی بر من
و بر تو بر نیسیده و خواننده این کتاب
رحمت کناد بحق محمد و آل هاجین و خوشنودی
من اندر تو رساناد بهر دو جهان آمین

خاتمه باب سیام، خواستم که علم اولین
و آخرین من دانمی که ترا بیاموختی
و معلوم تو کردانیدی تا بوقت مرگ من
غم تو ازین بیان بیرون شدی و لکن
چکم که من خود در دانش بیازده ام،
و اگر نیز چیزی دانم گفتار من نیز چه
فایده دارد، اکنون تو از من همچندان
شنوی که من از یدر خویش شنودم،
پس ترا جاء سلامت نیست که من خود
داذ از خویشتم بدهم تا بداور حاجت
نباشد اگر تو شنوی و اگر نه در هر
پشه سخنی چند بگویم.

فرغ من نسخه المفتقر الی رحمة الله تعالی
أبو علی الحسن ابن ابراهیم بن ابی بکر
السلامی یوم الخميس الحامس عشر من
شهر رجب سنة اربع عشرین ستمایة

Kāpūs-nāma

Fray'ın yazdığına göre,
Kāpūs-nāma 52 fasıl (guftar)-
dır.

Kāpūs-nāma'nin hâtimesi
başka olup, daha aşağıdadır.

... دانش بیازده‌امی و اگر چیزی دانمی
گفتار من جی سود بکندی که تو از من
همچنان شنوی که من از بذر خویش
شنودی و پس ترا هیچ شایسته ملامت
نباشی و من را همچنین خود داذ از خویشتم
داذه باشم تا بداور ناوفتدی. ایزد سبحانه
و تعالی توفیق کرامت ارزانی داراد و ترا
از فرا نسیستن با مردم اشموغ و دسروب
و خود کوسک بهریز دهاد و توخشاکیه
مرا اندر کشفت مفرمایاد و خیرات دینی
و دنیاوی میسر کرداناد بحق محمد و آل
الطاهرین.

و کتب شیردل بن شیرذیل الاسفهبندی
الطبری فی السابیع و العشرین من جدی
الاولی سنة ثلث و ثمانین و اربع مایه حامدا
له و حده ...

¹ kelimesi, nüshada, kazınmış bir kelimenin üzerine yazılmıştır, aslında galiba *بیست* imiş.

Fatih 5297 nüshası

Var. 54b : اکنون بدان ای یسر که
هر چه عادت من بود جمله بکتابی کردم از
بهر تو واز هر علمی وهر پیشهای که
من دانستم از هر دری فصلی یاد کردم
اند چهار¹ وچهار¹ باب این کتاب ...
ومن شصت سه سال بپذین سیرت بودم
و بپذین سان بیایان بردم واین کتاب را
آغاز اندر ستی خمس و سبعمین واربعمایه
کردم اگر بعد ازین ایزد تعالی بر من
وبر تو بر نیسنده وخواننده این کتاب
رحمت کناد بحق محمد وآله اجین وخنوودی
من اندر تو رساناد بهر دو جهان آمین

خاتمه باب سیام ، خواستم که علم اولین
وآخرین من دانمی که ترا بیاموختی
و معلوم تو کرداندمی تا بوقت مرگ بی
غم تو ازین جهان بیرون شدی ولکن
چکم که من خود در دانش پیاده ام
واگر نیز چیزی دانم گفتار من نیز چه
فایده دارد ، اکنون تو از من همچندان
شنوی که من از پدر خویش شنویم ،
پس ترا جاء سلامت نیست که من خود
داذ از خویشتن بدهم تا بداور حاجت
نباشد اگر تو شنوی واکر نه در هر
پیشه سخنی چند بگویم .

فرغ من نسخه المفتقر الی رحمة الله تعالی
أبو علی الحسن ابن ابراهیم بن ابی بکر
السلامی یوم الخميس الخامس عشر من
شهر رجب سنة اربع عشرین ستمایه

Kapūs-nama

Fray'ın yazdığına göre,
Kapūs-nāma 52 fasıl (guftar)-
dır.

Kapūs-nāma'nin hâtimesi
başka olup, daha aşağıdadır.

... دانش پیاده‌امی واکر چیزی دانمی
گفتار من جی سود بکندی که نو از من
همچنان شنوی که من از پدر خویش
شنویم وپس ترا هیچ شایسته ملامت
نباشی ومن را همچنین خود داذ از خویشتن
داذد باشم تا بداور ناوفتدی . ایزد سبحانه
وتعالی نوفیق کرامت ارزانی داراد و ترا
از فرا نشستن با مردم اشموع و دسروب
وخود کوسک بهریز دهاد و توخشاکیه
سرا اندر کتعت مفرمایاد و خیرات دینی
ودنیای میسر کرداناد بحق محمد وآله
الطاهرین .

وکتب شیردل بن شیرذیل الاسفهدی
الطبری فی السابع والعتصرین من جمدی
الاولی سنة ثلث وثمانین واربع مایه حامدا
لله وحده ...

¹ چهار kelimesi, nüshada, kazınmış bir kelimenin üzerine yazılmıştır, aslında galiba پنج imiş.

Şimdi yine o muhterem dostun mektubuna dönelim. Diyor ki: Esas itibariyle, sahtekârlığın mümkün ve mevcut olduğunu kabûl ettikten, sonra, *Kāfūs-nāma* ile meşgul olalım. Bu nüshanın metni husûsî, mütedâvil olmayan bir takım kelimeler ile süslüdür: *Niwak*, *sūrak*, *tuxşāk*, *ā'ahş* v.b. Bu güne kadar böyle kelimeleri, ne kadar eski olursa olsun, el yazması bir nüshada kim görmüştür? Bu kelimelerin, telâffuz kaidelerine dikkat etmeden, harf be harf Pehlevî kelimelerin arap yazısına nakli olduğu meydandadır: *Niwak* = ' ۹۲۱ . Fakat bu kelime, daha Sâsânîler

ve Eşkânîler zamanında bile, *nīk* olmuştu ve ۹۲۱ Pehlevî-de telâffuza uymayan eski bir imlâ şeklinden başka bir şey değildir¹. 'Unşur al-Ma'ālî'nin zamanından 800 — 900 yıl önce, yani Şapur I. zamanında, herkes *nīk* diyordu. Bu hususta Manilerin el yazması nüshalarından gelen doğru ve kat'î bilgilere sahip bulunuyoruz. Bunlarda *nywk* veya *nywg* görülmez, ancak *nyk* görülür. Bundan dolayı *nīwak* eski bir şekil olmayıp, Pehlevî

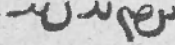
۹۲۱ 'in harf be harf naklinden ibarettir. Kaykâvus'un hem kendisinin, hem de başkalarının *nīk* şeklinde telâffuz ettikleri (kendinden evvel de *nīk* telâffuz olunuyordu, çünkü meselâ Fir-dawsî bunu şiirinde *nīwak* şeklinde kullansaydı, alay mevzuu olurdu; Abu Maşûr Harawî'nin *al-Abniya* kitabında ve *Qābūs-nama*'den daha eski başka eserlerde de *nīk*'ten başka şekillerde asla yazılmış değildir) kelimeyi, biraz düşünmüş ve kendi kendisine şöyle demiş olmasına inanabilir miyiz: 'Hayır, ben *nīk* yazmıyacağım, çünkü bu şekil gereği kadar eski görünmüyor. Kitabım, başından itibaren eski görünmelidir; bundan dolayı, Pehlevî kelimelerin imlâsını göz önünde tutarak, ona uymamız ve zamanımızda kullanılan telâffuzunu bırakmamız doğru olacaktır.

Haydi Pehlevî ۹۲۱ kelimesini her harf naklederek, *nywk* yazalım. Kitabımı okuyacaklardan hiç birinin bu kelimenin mâ-

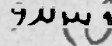
¹ Meselâ farsçada kullanılan والذاریات 'ı bir kimsenin lâtin harfleri ile vazzâriyât yazacak yerde, aslının harflerine bakarak, vâlcariyât yazması gibi.

nasını anlamıyacağı, ancak Pehlevî'yi, o da Tahran Edebiyat Fakültesinde, okumuş olanların anlacağı doğrudur; fakat bunda korkulacak bir şey yoktur, kitabın fevkalâde eski olduğu hemen anlaşılırsa maksadım hasıl olmuştur». Kitabın müellifi mi, yoksa bu nüshayı yazan mı bu şekilde ittiham edilmelidir? Böyle saçma bir düşünüş tarzı ve fikir zincirlemesini doğru zanneden, söyleyelim ki, bu nüshayı eski göstermek için burada cin ve perilerin dilini kullanmağı lüzumlu telâkki etmiştir! Bu nüshayı ismarlamış olan faziletli kimsenin incinerek, ücret verecek yerde, kitabı, yazanın başına çalmasından korkmamış mı? ¹

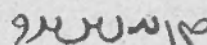
Bu *nywk* kelimesi muhayyilemizde böyle bir düşünce yaratmak için kâfidir. Kullanılmadığını söylediğimiz diğer kelimeler için de buna benzer düşünceler hatıra gelmektedir. Ātaḥş =

 , doğrusunu söylemek lâzım gelirse, ciddîden

ziyade şakaya benzemektedir. Eğer yazıcı, Pehlevî yazısına bakarak, gördüğüne uygun bir şekilde harf harf yazmak isteseydi, onun *ataxş* yazmış olması lâzım gelirdi. *Tuxşāk* da bu nevidendir. Sonundaki *āk* bu gibi ism-i fâil şekillerinin mu'tad alâmeti olup, herkes tarafından bilindiği gibi, yeni farsçada a olmuştur; Peh-

levî de 'a muâdil olan *dānā* kelimesi gibi. *Ta*'nın zam-

mesini *wāw* şeklinde yazmak (*tuxşā*'yı *tūxşāk* yapmak) eğer gülünç

değilse, hiç olmazsa lüzumsuzdur. Her halde

kelimesinden doğru olarak meydana gelen *tuxşā* Farsçada mevcuttur. Neden bu şekil kullanılmamıştır?

Şimdi geliniz, Pehlevî bilgiçliğinin en yüksek derecesini ten-

¹ Tahran'da dostlarım Yahya Mahdawî ile Habîb Yağma'î gönderdikleri mektuplarda, *Yağma* mecmuasına ilâve olarak neşredilen *Tarcuma-i Tafsîr-i Tabari*'de نیوکوتر ve نیوک (msl. Sûrat al-Baqara, 132 şerhinde, *Yağma*, 1385 h. ş., Mihrmah sayısı) kelimelerinin kullanılmış olduğuna nazarı dikkatimi çektiler. Kitابخانا-i Saltanati'de bulunan h. 606 tarihli asıl yazma nüshada bunun hakikaten böyle olup olmadığını görmedim. Fakat dostumun نیوک kelimesi hakkındaki delilleri batıl da olsa, asıl mevzu, yani nüshanın uydurma olması bundan sarsılmaz.

kit gözü ile görelim, yâni *Kāpūs-nāma*'deki (*Serta Cant.*, levha 8) son cümleyi gözden geçirelim:

ایزد سبحانه و تعالی توفیق کرامت ارزانی داراد و را از فرا نشستن
با مردم اشموغ و دسرب و خود کوسک بهر بز دهاذ و توخشاکیه مرا اندر
تو کشفتم مفرما یاذ الی ...

Aşmuğ, *dusrūb* (*دوسر*), *bahriz* (*بهریز*)

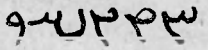
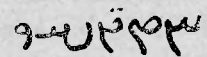
ve *tuxşākih* (*توخشاکیه*) kelimeleri hakkında, önce

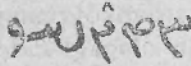
zikredilmiş olan kelimeler için verilen hüküm verilebilir. Şu kadar var ki, burada ölçü daha geniş tutulmuş ve mesele daha da kabalaştırılmıştır. Sanki Kaykāvus kitabının lâzım ve layık olduğu kadar eski bir görünüşe sahip olmadığını düşünmüş de, kendi eserini tamamiyle olgun bir hale getirmek suretiyle, ilim pazarına arzetmeğe mecbur hissetmiş. *Dusrūb*'un asla mevcut olmadığını, yâni *دوسر* 'ın asla *wāw* ve *bā* ile telaffuz

edilmediğini söylemeğe hacet yoktur. *W* yerine *wb* kullanmak Pehlevî yazısının usûl ve kaidelerinden biridir (hatta Pehlevîde değil, eski Farsçada *srawah wāw* ile yazılıyordu; ne olursa olsun, bunun tam ve mükemmel bir benzeri *xusrāw* kelimesidir; eğer birincisi *dusrub* yazılırsa, bunun da *xusrūb* yazılması lâzımdı). *Tuxşākih*'de masdariyet *ya*'sının sonuna *h* koymak, yâni Pehle-

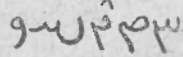
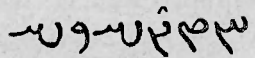
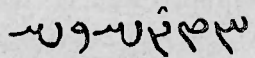
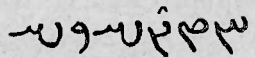
vîdeki *ه* şekline uymak da, kelimeyi eski gibi göstermeğe çalışmanın en son derecesidir. Fakat bu iş neden yalnız *tuxşākih* kelimesinde yapılmıştır da, *radi*, *rozbihi*, *mardi*, *cuwāni*, *dānā'i*, *tuwana'i* ve *şakibā'i* kelimeleri *radih*, *rōzbihih*, *mardih*, *cuwānih*, *danāgih*, ve *şakibāgih* yazılmamıştır? *Bahriz* belki görmemezlikten gelinip, mâzur görülecek yegâne kelimedir.

Xodkusak kelimesine gelince, bu başlı başına bir belâdır. Yalnız bu kelimeyi görmek, benim için, bu nüshayı uydurulmuş,

sahte ve sonradan meydana getirilmiş olarak kabûl etmeğe kâfi gelirdi. Bu kelime doğru Pehlevî bir kelimenin, 'in yanlış okunmasından ileri gelmiştir. Tabii Pehlevî yazısını okumakta mübtedî olan bir kimsenin, yanlış olarak, dördüncü harfi g okuması (= xantgmsk) mümkündür, halbuki aslında bu kelimenin doğru okunuşu d ile xōtdūšak.

 'tir.

Şimdi, sen ey aziz dost, Kaykawus 'Unşur al-Ma'âî'nin kendi sevgili oğluna gösterdiği son hareket kaidelerini (daha iyi bir tâbirle, kendi ciğer köşesine yaptığı son tavsiyelerini) böyle yanlış, çocukça ve saçma kelimeler için münasip bir yer sayacak ve bunları kendinin bile doğru okuyamadığı başka bir dilden aldığı kelimeler ile süsleyecek kadar iyi yetişmemiş olduğuna, en basit aklı selim kaidelerine ve doğru selikaya sahip bulunmadığına inanır mısın? Bütün kitapta müellifin doğrudan doğruya oğluna hitap ettiği yerlerde, ifade hakikaten kalbi rikkate getirmektedir, yahut her halde benim üzerimde böyle bir tesir yaratıyor; bu ihtiyar ve asil şehzâdeden hoşlanıyorum. Böyle bir kimsenin böyle çirkin ve ahmakça sözleri kendi oğlunun yüzüne karşı saçmakla bütün zahmetlerini heder etmesi nasıl tasavvur edilebilir? Kitabın tam sonunda, tam بحق محمد وآله الطاهرين 'den evvel aşmūg — bu hâlis bir zerdüşti tâbir ve ıstılahtır — 'un ne yeri vardır?

El yazısı ile olan Pehlevî nüshalarda ekseriya kelimesi ekseriya d'yi gösteren alâmetle yazılmıştır. Pazend ile yazanlar bu kelimeyi nasıl okuyacaklarını pek iyi biliyorlardı; msl. Pazendde *Menōk-e Xirad*, fasıl 42, fıkra 10 : *Xwotāōšayhā* (fiil zarfı). West'in şerhlerinde zikrettiği gibi (neşrettiği Pazend metninde, s. 66, str. 2) farsça olarak şu şekildedir: خود دوشه یعنی: aynı kitapta Māna ismi olarak . آشوبغ باشد

bulunmaktadır (fasıl 37, fıkra 32; *X^watdōšī* «münafıklık, gammazlık» ayn. yr.).

Bu şekilde «Bu şahıslar h. V. asırda Pehlevîyi doğru bildiklerinden, kelimeleri Arap harflerine naklederken, bu hata ve yanlışta bizzat düşmüşlerdir» demenin şâyan-ı kabûl olmadığına eminim. H. V. asırda bilgili ve iyi yetişmiş bir kimse, eğer Pehlevîyi hakikaten pehlevî yazısı ile yazılmış kitaplardan öğrenmiş ise, kelimelerin yanlış telaffuzlarını ezberleyip öğrendiği, farsçaya (yani Arap harflerine) nakledilmiş pehlevî kitaplardan öğrenmiş ise, onları yanlış öğrendiği hususlarının mümkün olacağı ciddi olarak kabûl edilemez. Çünkü bundan çok sonraki zamanlarda bile, bu kelimelerin doğru telaffuzları bilinmekteydi. O halde *Kāpūs-nāma*'de görülen bu *Xōdkūsak*'i ne yapmalı? Çünkü burada yalnız *d* yerine *k* (*g*) konulmuş deġi', *š* yerine *s* yazılmış ve *š* okunmasın diye, üç nokta harfin üzerine konulacak yerde, bilhassa altına konulmuş ve bu harfin *s* okunacağından asla şüphe kalmamıştır (Bunu belki müstensihin yanlış yazdığına hamletmek kabildir). Bu nüshanın uydurma olduğu kabûl edilse bile, sırf eski eserleri satın alanlara satmak üzere eski görünen bir kitap yazmak maksadıyla gidip, pehlevî diline aşına olmak isteyen bir adamın neden dolayı böyle yanlış okuyuşları öğreneceği gibi garip bir şeyi anlamaktan âciz kalıyorum. Çünkü hangi esere, msl. Nyberg'in *Hilfsbuch des Pehlevî*'sine baksaydı, bu kelimenin *d* ile doğru şeklini bulabilirdi. Bu kelimenin okunuşundaki bu mahsus hatayı bir yerde görmüş olup olmadığımı hatırıma gelmiyordu. Uzun zamandan beri bu yanlışlığın menşeiini bulmak için düşünüp duruyordum.

Ve bunu buldum! Evet, bunu bütün şüphe ve tereddütlerimi bir katiyet haline getiren bir yerde buldum. Bu nüshayı uydurup, sahte olarak meydana çıkaranların kaynağı, 1321 h. ş. yılında Tahran'da basılmış olan rahmetli Malik aş-şu^carā Bahār'ın *Sabk-şināsi* kitabının birinci cildir ve bu sebepten dolayı *Kāpūs-nāma*'nın 1942 yılından sonra uydurulup, yazıldığını söyledim. *Sabk-şināsi* (s. 268)'de *Yadgār-i Buzurgmîhr* adlı pehlevî kitaptan alınan Pehlevî dinî ve ahlakî tâbirler fihristinde şunlar vardır: نصحت ناپذیر، عالم بی عمل : خود کوشک. Aynı listede *Aşmūġ* ve *dusrūb* (s. 269) ve *tuxşakih* (s. 270) de bulunmaktadır. *Kāpūs-nāma*'nin

yalnız bir satırında bulunan dört garip, kullanılmaz ve yanlış kelime *Sabk-şināsi*'nin birbirini takip eden üç sahifesinde bulunuyor. Şimdi bu kitabın sahifelerini çevirelim, bakalım, o nüshadaki garip, gayr-i me'nus kelimeleri bu kitapta bulabilir miyiz, bulamaz mıyız?

Hah! Bu kitabın s. 219'unu aç, ve *h* ile *atahş* kelimesini gör! Ve bana şu sorunun cevabını ver: «Neden hicrî V. asırda bir kimse *napiştan*'i *p* ile yazmıştır?» Eğer cevabını bilmiyorsan, kendim söyleyeyim: Çünkü *Sabk-şināsi* (I, 208)'de *napiştak* ve *napişt* vardır (s. 306), o halde, eski eşya alanların aldanmaları için, eski gibi görünmesi icap eden bu nüshada da varak 2 b, str. 1'de (Fray'ın nakline göre) *پشتم* yazılmıştır. Var. 2 a, str. 9'da *و* ile yazılmış olan *سر نوشت*, var. 2 b, str. 3'te *سر نوشت* şekline girmiştir. Farsçada bu hale uygun düşecek olan bir darbe mesel vardır: *دروغگو حافظه ندارد* («yalancının hafızası yoktur»).

Bu acaip kelimelerin, garip yanlışların bir tanesi daha dikkatimi çekti. Fray'ın makalesinde bu nüshadaki nâdir kelimelerin bir fihristi vardır (s. 10); bunlardan biri *nawa* yerine *nāfa*'dir. Bu kelime *Argûş-i Farhādān* ile alakalı meşhur ibârede bulunmakta olup, Rida-qulixān Hidāyat'ın basmasında ve rahmetli Qazvinî'nin *Şah-nāma*'nin eski mukaddimesi hakkındaki makalesi için istifâde ettiği Paris nüshalarında *nabira* yazılmıştır. *Nabira* yerine gelen bu *nāfa* kelimesi insanı okumaktan alıkoymuyor ve düşüncelere sevk ediyor: Farsçada *nāfa* kelimesinin ne mânada kullanılmış olduğunu hepimiz biliriz. Tabii olarak kendi kendime soruyorum: «Ne olmuş da, burada *nabira* mânâsına gelmiş? Ne iştikak bu mânâyı kabûle cevaz verir, ne de İrani dillerde daha eski kullanılış şekillerinden biri bunun *nabira* mânâsına kullanılmasına imkân verir (eski Farsçada belki âile, hanedan ve başka mânalara gelmektedir)». Bu sorunun cevabı da *Sabk-şināsi* (I, 208, 215)'de bulunmaktadır; burada Pehlevî *nāfa*'nin «derî» farsçada *nawa*'ye muadil olduğu söylenir! *Tūxşak* s. 209'da da vardır.

Sabk-şināsi kıymetli bir kitaptır ve onu çok yüksek telakki ediyorum. Fakat bu kitapta Pehlevî kelimelerin değişmesi, Soğd dili ve benzer mevzular hakkında söylenen şeyler, müellifin usûl ve kaideleri bilmemesinden ileri gelmiştir. Rahmetli Bahâr'ı ayıp-

چون همراہان رسیدندی . او ی را کشتہ یافتندی .
yazmış olduğunu tasavvur edebiliyor musun?

O halde gel, benim hatırım için, bu nüshaya tenkit gözü ile ve dikkatle bak, bunları oku ve tart! Biliyorum ki, ilk bakışta bu nüsha son derecede garip görünecektir: Eski yazıların bütün hususiyetlerini taşıyan ne güzel yazı! Ne eşsiz mecmua, s ve r'nin altındaki noktalar, d'in üstündekiler, g'nin altına konulanlar, h, ç, ve ş'in altına veya harfin karnına konulan o küçük h, ç, ve ş'lar, o birleşmeyen harfleri o güzellik ve eskilikle birleştirmeler,

داناآن کواي جدی ve (dānāyan, guwāyi ve cadda'i yerine) gibi kelimelerde o eski imlalar ve daha binlerce şeyler! Maşallah, ne güzel «rüzgârın getirdiği hazine»! Fakat insan, bu sahifelerde bütün bu husûsiyetlerin, günâhsızlar ona aldansın diye, toplandığını ve alınan zevkin bir avuç mâhir ve açıkgöz hokkabaz ve hilekârın istediği ve arzu ettiği tesir olduğunu anlayınca, o sevinç, sürur ve zevk insanın damağında zehir ve zakkum tadına dönüyor.

Şimdi çıkardığım bütün fikirleri senin ihtiyarına bırakıyorum: Sen ve dostlarından az miktarda kimse farsça edebiyatın kıymetli hazinelerinin muhafızlarısınız: Acaba bir avuç eski eser uyduran cânilerin bu berrak ımağı böyle çamura bulamalarını oturup, seyredebilir misiniz? Onlara mâni olmak için hiç bir gayret göstermeyecek misiniz?

Bulduğumuz ve bu meseleyi görüştüğümüz Roma'da buna ehemmiyet vermemiştin. Fakat azızim, biz âlimiz ve araştırmacıyız. İşimiz, maksat ve aradığımız hak ve gerçeğin galip gelmesi ve meydana çıkmasıdır. Eğer biz sessiz oturur ve rehberlik etmezsek, başkaları hakikata nasıl erişecekler, doğru ile yanlış birbirinden nasıl ayıracak? Rahmetli Dihxıda'nın yanlış bir kelimeyi (absal «bağ» mânasına, cemi absalan) *Luğit-nāma*'sine alıp ebedileştirmesinden, *Nāş'r-i Xusraw*'ın bir şiirini, bu mânayı teyit etmek maksadı ile, değiştirip bozmasından ve bu işinin de, bu yanlış kelimeler ile birlikte, o asılsız şiirin Dr Mu'ın'ın *Burhan-i Qāti* neşrine ve Dr. Mukri'nin *Farhang*'ine girip, bu yerlerde tekrar edilmesine sebep olmasından ruhunun muazzep olduğunu ve *Luğit-nāma*'ye lânet ettiğini bana söylememiş mi idin? Bu

uydurma ve yanlış kelimeler, fars dilinin ruhuna ve yeni farsça-
nın 1200 senelik mazisine muhalif olan cümle ve tâbirlerle dolu
bir kitap, şimdi farsça kelime ve gramer kaidelerini toplayan kaç
kişiye menba ve kaynak oluyor da, sen sükût mührünü dudağın a-
basmış duruyorsun. Allah buna razı olur mu?

Bütün bu tafsilata rağmen yine de *Kapūs nama*'yi müdafaa
edip, istediği her belayı farsçanın başına getirsin diye canlı bir
halde bırakacak mısın¹?

* * *

Hayır, aziz üstadım, muhterem ve âlim dostum, hayır! Gö-
zümü açıp, beni cehaletten kurtardığınız için size minnettarım.
Gözümün önünden perde kalktı, şimdi açıkça ve aydınlık olarak
görüyorum ki, *Kāpūs-nāma* yalnız ibret için ve sahte eserleri
anlamak hususunda alıştırmalar bakımından canlı kalmalıdır. Hak-
kınız var, oradaki garip ve acaip şeylerin ekserisinin kaynağı
Malik aş-şu'ara² Bahar'ın *Sabk-şināsi*'sidir. Daha başka yanlışlar
da vardır ki, h. V. asırda bulunan bir yazıcının kaleminden çık-
masına imkân yoktur.

Eğer nüsha müellifinin hayatta bulunduğu bir zamanda yazıl-
mış olsa idi, adının *Kapūs* yazılması mümkün olmazdı; çünkü adı
Kaykawus idi. Bu kitabın bütün yazma ve basmalarında, Justi,
Zambaur ve başkalarının eserlerinde onun adı bu şekilde kayde-
dilmiş olduğundan başka, kendisi yazmış olduğu ve bu *Qābus-
nama* (Fatih nüshası ve eserin müteaddit basmalarına esas olan
nüshalar)'da münderiç bulunan bir şiirinde kendi Kaykawus adını
zikretmektedir:

کیکاووس ای در کف پیری شده عاجز³ تدبیر شدن کن تو که شست و سه در آمد

Eğer nüsha müellifin hayatında yazılmış olsaydı, babasının

¹ Âlim dostumun mektubundan bu makaleye aldığım parçalarda, bâzan
kendimden sözler ilâve ettim, bâzan da cümleler çıkardım. Bu, ifade zaruretleri
ve soruları tamamlamak gayesi ile, yahut da o dostun hüviyetini gizlemek için,
kendî isteği ile, yapılmıştır. Bununla beraber bu değiştirmelerden dolayı özür
dilerim.

² Muhtelif nüshalara göre. Kaykawüsâ; yalnız S. Nafisi'nin basmasına esas
olan nüshada «sultan-i cihan» vardır ki, bu kasdî bir değiştirme olup, yanlıştır.
Kāpūs nāma nüshasında bu iki şekilden hangisinin bulunduęunu görmek lâzımdır.

adının Qabus yazılması mümkün olmazdı, çünkü kendisi İskandar b. Qabus'un oğludur.

Eğer nüsha müellifin hayatında yazılmış olsaydı, en büyük ceddinin Ağuş-i Wahādān olan adı Ārguş-i Farhadān şeklinde yazılmazdı. Bu isim Fatih nüshasında, *Mucmil at tawāriḫ*'te (4 defa) ve *Qabus-nāma*'nin Türkçeye tercümesinde Ağuş i Wahādān şeklinde yazılmıştır. *Qābūs nama*'nin British Museum nüshasında Ağuş ismi ve India Office nüshasında, Zahiraddin Mar'āşî'nin *Tāriḫ-i Tabaristān*'inde Wahādān adı, doğru olarak, yazılmıştır. O halde müellif nüshasında Ağuş-i Wahādān bulunduğundan şüphe edilemez¹.

Eğer bu nüshanın müstensihî müellifin muasırı olsa idi, bilirdi ki, Şir-dil² ve Şir-zil birbirinin aynıdır, birisi «derî» Farsçası, diğeri Deylemî şeklidir; adını Şir-dil b. Şir-dil yazmazdı ve Şir-zil'i d ile yazmazdı.

Bu nüshanın müstensihî hâ yi maxfî'den sonra izafet hemzesini yâ şeklinde yazarken (نامی ve نامی gibi), Tahran Üniversitesi profesörlerinden Bahmanyār Kirmānî'nin kaidesiyle 'Aşşar'ın *Macalla-i āşuḫta*'sinin ve Şubhî'nin kitaplarında kullandıkları tarzla uyumuştur, eski kitapların rehberliğine değil. Bununla beraber eline hâkim olup, bunların hepsini bir tarzda ve bir şekilde yazmamış, belki bâzı yerlerde kendi bugünkü kullandığı tarzda yazmıştır: ناه ارعش؛ شایسته ملامت؛ gibi.

Bu nüshayı yazan *Qabus-nāma*'daki اگرچه سرشت روزگار بر آنست که ve سرست مردم چنان آمد که ... ve bozarak birincide سر نوشت. ikincide سر نیست yazmıştır. Halbuki müellifin maksadı «tabiat, fıtrat, yaradılış ve asıl hususiyet» tir,

¹ Bu ismin telâffuzu ve doğru şekli hakkında *Kāwa* mecmunsında (sayı 37, s. 7 ve son yıl, sayı 1, s. 16), rahmetli Qazvinî'nin *Bist Maqāla*'sinde ve *Hazara-i Firdawsî*'de *Şah nāma*'nin eski mukaddimesi hakkındaki makalenin başlıklarında araştırmalar vardır. Ağuş yerine Tabari'nin *Tāriḫ*'inde افس geldiğine bakılarak, belki aslının افس olduğuna hükmedilebilir. Bk. bir de Justi, *Iranische Namenbuch*.

² R. N. Fray, bu kelimeyi Şir'da okumuştur. Bu arada söyleyelim ki, Justi'nin kitabından yalnız deylemi şekli olan Şir-zil'in mevcut olduğu, farsça Şir dil'e, bir şahıs adı olarak, hiç bir yerde tesadüf edilmediği anlaşılmaktadır.

«ahn yazısı» değil. Eserin müellifi için, onun hayatında bu kadar dikkat ve itina ile, bu güzellikte ve böyle süslü bir nüsha yazmak isteyen müstensih böyle hatalar yapamaz.

Evet, muhterem üstad ve dostum, siz haklısınız! Yâ yi mac-hul ile nihayet bulan fiiller bu nüshada haddinden pek fazladır, hakikaten cehalet ve nüshayı eski göstermek için sarfedilmiş ısrardan mütevellit delice ifrat derecesindedir. Zorla eski kitaplar tarzında bir şey yazmak isteyen ve bunu iyi bilmeyen Faridun Tawallalî'nin *Kitab at-tafaşîl*'indeki, Dabih Bihruz'un *Gandistân*'indeki, veya İhsan-i Tabarî'nin *Macalla-i mardum*'undeki eski üslûp ile hikâyelerini, yahutda Kisrawî Tabrizî¹ gibi ana dilleri farsça olmayan ve zorla bu devirde görülen ve kullanılan cümlelerden ayrılmak isteyen kimselerin maskaralıklarını hatırıma getirmektedir. Dili farsça olan hiç bir kimse *Kâpūs-nâma*'de tesadüf edilen şu cümlelerin benzerlerini bundan evvel yazmamıştır:

مشور عزل خویش را از موی سپید بروی خویش کتابی بوینی ، نام خویش
اندر دائره گذشتگان بوینی ؛ ترا ازان بهره مند کنی ، من این صاعت
بدانمی ، اورا بمزدوری بگرفندی ، هیچ محشم فرزند خویش را از صاعت
آموختن ننگ نداردی² ، ترسم که آن درخت بفرمان من نایدی ، مرد مهر قاضی
بستاندی³ و برقی ، خود داد از خویشتن داده باشم تا بداور ناوفندی ،
v. b., v, b. . . .

Bu siganın kullanılmasının bir kaidesi vardır ve Bahar'ın bunları tesbit ederken, hata yaptığı görülmüyor, ancak bu nüshanın yazıcısının anlayışı daha ileriye varamamıştır. Msl. چون همراهان cümlesinde bir adam birbiri arkasından bir kaç defa öldürülmüş olsa ve yol arkadaşları bir gün birbiri arkasından onun yanına gelseler ve her defasında öldürülmüş

¹ *Çihil maqâla-i Kisrawî. s. 233.* , ما با اروا ئیمان جدا بای . بسیار میداشتی که یکی هم این میبود

² فرزند خود را از . *nang daşdân* iki mef'ullü müteaddî bir fiil olmadığından . فلان نار ننگ ندارم denilemez.

³ Bu cümlede *sitāndan*'in yeri yoktur, *sitadan* demek lâzımdır.

bulsalar, bu takdirde bu câhil adamın yazdığını söylemek mümkün ve câiz olurdu. Prof. E. Kühnel'in yukarıda zikredilen makalesinde *Kāpūs-nāmı*'nin Cincinnati müzesinde mahfuz bulunan yarısından alınmış Azhar-i Xar ile 'Amr-i Layt'in hikâyesini ihtiva eden resimlerden levha XIV'ün yazısı şudur :

از هر گفتم از بهر آنک ما بر ادا و چشم اسپت اگر کوی اندر چشم او قندی
 بیکی چشم کور بشویم و یکی چشم دیگر بماندی کی بدوی جهان را بوینیم
 و تو یکی چشم داری اگر اتفاق بد برایکی کوی بدان چشم رسیدی
 امیری خوب اسپان با بد بود همی باید کرد عمرو لیت کفتی با این همه
 خجی باست همی کفتی بید رفتی کی تا من زنده باشی کوی هرگز نمی

Bu beş satırda *uftade*, *bi-mānade*, *gufte*, *rasade*, *hame gufte*, *bi-padiruftame başame* ve *na-zaname* fiillerinin hepsi yersiz olarak kullanılmıştır. V. h. asırda bir kimsenin son derecede tekellüf gösterip, sıkıntı çekmek istese de, yine böyle mânasızlıklar yazacağını tasavvur etmek bile mümkün değildir. Naşiraddin Şah zamanında bile İran müellifleri bu fiillerin doğru kullanılış tarzlarını biliyorlardı. Bütün ra'lara, yalnız ve sonda bulunan bütün yā'lara fazla nokta koyan V. asır yazıcısının o zaman muhakkak *d* ile telaffuz edilmiş olan *badōy*, ve *badān*'ı *badōy* ve *badān* yazması cidden şaşılacak şeydir. Bundan sonra neden daimâ *yakī çaşm* ve *yakī gūy*? Sonra *gūy* («top») bir kimsenin gözünün içine nasıl düşer? Nüşhayı uyduran aslını mümkün olduğu kadar değiştirmek istemiş, o da ahmakçasına!

Aslında bir çok yerlerde arapça kelimeler kullanılmış olduğu halde bunların farsçaya çevrilmesi, bâzan da aslında farsça kelime olduğu halde, bunların yerine arapça kelimelerin kullanılmış olması da buna misâl olarak gösterilebilir. Msl.

ضعیفی و نی نیروئی و نی توشی yerine

» جمع کننده

» چیره شد

یری و فتور

» فراهم آورنده

» غلبه کرد

مصاحبت ایدون دیدم	yerine	روی چنن دیدم
اندر نهاد و باطن جوانان است	»	در دل جوانان است
پادشاه کیلان	»	ملك گیلان
کار اوی و ذکر اوی	»	ذکر او
ننگ ندادی	»	عیب مدارید
چی سود بکندی	»	چه فائده دارد
ناوفندی	»	حاجت نباشد

Şunu da ilâ etmek gerekir ki, bunlar ahmakça diye vasıflandırdığım değiştirme ve bozmaların ancak bir kısmıdır.

Bu nüshadaki bahriz kelimesi *Sabk-şinâsi*, I, 214, 222'den, *sūrāx* yerine *sūrāḳ* kelimesi *ayn. esr.*, I, 215'ten, *kaşuftan ayn. esr.*, I, 222 ve 224' ten (mânası anlaşılmadan) alınmıştır. Mutlak olarak *dar* yerine bütün kitapta *andar* kullanılması Bahâr'ın *ayn. esr.*, I, 337'de gösterdiği bilgiden gelmektedir. *Farâ suturdan*, *farâ nişastan* ve benzerlerin kullanılması da, yine onun *farâ*'nın kullanılmasına dâir araştırmalarına dayanmaktadır. V.s. v.s.

Nüshanın diğer kısımları neşredilirse, buralardaki garip ve acaip kelime ve kaidelerin bir çoğunun kaynağını *Sabk-şinâsi*'de bulmamız mümkündür. Fakat muhakkak ki, bundan başka bir kaynağı daha vardır. Var. 101 b'de (Fray'ın makalesinde levha V) görülen ve matbu *Qabus-nâma*'da bulunmadığı gibi, galiba Prof. R. Levy basması, s. 53'te avda öldükleri zikredilen Şaraf al-Ma'âli veya Vaşmgîr ile alâkalı olan hikâye bunlardandır. S. Nafisi neşrinin haşiyelerinde (s. 253), böyle bir hikâye hakkında bir işâret bulunmaktadır. Bu nüshayı uyduran kimse, S. Nafisi'nin bu işâretini dallandırıp budaklandırarak, bir hikâye haline mi getirmiştir, yoksa başka bir kaynaktan tam bir hikâye alarak, müellin sözlerinin arasına mı sıkıştırmıştır, bu husus bence mâlûm değildir.

Çok şükür ki, sahte ve uydurma nüshalar meydana getirenler daimâ akılsız ve câhildirler; hatalara düşerler ve bu suretle, foyalarını meydana çıkaracak, bilir kişilerin ellerine bir vasıta vermiş olurlar.